

Wordt vervolgd... To Be Continued . . .

Woningbouw, ontwerp en autonomie
Housing, Design and Self-Determination

Een woning in aanbouw in de wijk Malagueira, Évora, Portugal, met de *conduta* op de achtergrond, 1990
View of a house under construction in the Malagueira neighbourhood, Évora, Portugal, with the *conduta* in the background, 1990

Doe-het-zelf-woningbouw, als een sociale praktijk waarmee in het onderdak van mensen wordt voorzien, is van alle tijden. Deze praktijk wordt meestal gedefinieerd als een activiteit waarbij burgers individueel of collectief een sterke mate van autonomie ontwikkelen bij de productie van hun woningen. Dat betekent echter niet dat er sprake is van volledige autonomie of autarkie. Zelfbouw is immers een verre van monolithische categorie. In de voorkapitalistische samenleving was het een universele – en waarschijnlijk de gebruikelijkste manier – om in woningen te voorzien.¹ Met de opkomst en toename van de kapitalistische productiewijze in de westerse samenleving kreeg de zorg voor fatsoenlijke woonomstandigheden een sleutelrol bij het zeker stellen van de reproductie van arbeidskrachten, die nodig waren om de industriële ontwikkeling en kapitaalvermeerdering in stand te houden. Dit waren de hoogtijdagen van filantropische initiatieven, die door hervormers uit de bourgeoisie werden opgezet en bedoeld waren om de werkende klasse van fatsoenlijke huisvesting te voorzien. Sinds die tijd, vooral in perioden van kapitalistische expansie in de ontwikkelde landen, maakt zelfbouw al snel plaats voor marktgestuurde woningproductie. Maar tijdens kapitalistische crises steekt het zelfbouwverschijnsel telkens weer de kop op. In dat geval wordt het echter gecultiveerd door een bureaucratisch staatsapparaat en de uitlopers daarvan, wat resulteert in de zogenaamde ‘ondersteunde zelfhulp’, of in meer gangbare termen, ‘ondersteunde doe-het-zelf-woningbouw’. In Centraal-Europa gebeurde dit bijvoorbeeld na de Frans-Duitse oorlog van 1870-1871, tijdens de nasleep van de Eerste Wereldoorlog, gedurende de Grote Depressie in de jaren 1930, na de Tweede Wereldoorlog, na de eerste oliecrisis van 1973 en meer recentelijk na de financiële crisis van na 2008.²

Veel auteurs, vooral zij die ‘ondersteunde doe-het-zelf-woningbouw’ onderzoeken op basis van marxistisch gedachtegoed, beschouwen het als een politiek beladen verschijnsel. Ze associëren het doorgaans met een zich terugtrekkende overheid die haar rol als leverancier van betaalbare woningbouw afstoot. Dit is nogal verwarrend. Historisch gezien is zelfbouw als essentieel onderdeel van huisvestingspolitiek immers altijd verdedigd door een scala van politieke partijen, wat vooral evident was in het Europa van de twintigste eeuw. Tal van regeringen onder leiding van communisten, fascisten, socialisten of liberaal-democraten hebben huisvestingspolitiek op basis van ‘ondersteunde doe-het-zelf-woningbouw’ bedreven. Ondanks deze brede toepassing, of misschien juist wel daardoor, werd beleid rond zelfbouw zelden opgevat als een intellectueel of politiek interessante uitdaging.³

Toch is de invloed van doe-het-zelf-woningbouw op het wereldwijd verschaffen van onderdak niet te verwaarlozen. Tussen 1972 en 1982 stimuleerde de Wereldbank bijvoorbeeld een specifieke vorm van ondersteunde doe-het-zelf-woningbouw, de Sites & Services-benadering, waarbij geld werd uitgeleend om opvangprojecten (of onderdelen daarvan) te financieren in 35 landen en er gedurende die periode onderdak werd verschaft aan circa 3 miljoen mensen.⁴ In de jaren 1970 werd de Sites & Services-benadering verdedigd als een universeel huisvestingsbeleid voor ontwikkelingslanden. Sites & Services zou belangrijk kunnen bijdragen aan de wederopbouw van menselijke nederzettingen op basis van concepten als incrementele woningbouw en participatief ontwerp, dé tekenen van democratische architectuur. Deze benadering werd in feite ‘een soort nieuwe orthodoxie in het voor ontwikkelingslanden aanbevolen huisvestingsbeleid’, zoals Lisa Peattie het verwoordde.⁵ Een in 1976 in Vancouver gehouden congres met de titel ‘Habitat: United Nations Conference on Human Settlements’ kan hierbij als maatgevend worden beschouwd: daar werd vastgesteld, dat de Sites & Services-benadering het belangrijkste

Self-help housing is a timeless social practice to satisfy people’s need for shelter. In broad terms, it can be defined as an activity where citizens, individually or collectively, develop a great deal of self-determination in housing production. It does not mean, however, that it implies complete autonomy or autarky. In effect, self-help housing is far from a monolithic category. In pre-capitalist societies it was pervasive and arguably the most common form of housing provision.¹ With the emergence and rise of the capitalist mode of production in Western societies, providing proper living conditions became a key element to secure the reproduction of the labour force necessary to support industrial development and capital accumulation. This was then the heyday of philanthropic ventures promoted by bourgeois reformers to provide decent housing for the working class. Ever since, in periods of capitalist expansion, self-help housing in the urbanized world has been swiftly replaced by market-based housing production. In periods of crisis of capitalism, however, self-help housing returned recurrently. This time, however, it was the bureaucratic apparatus of the state and its extensions that exploited it, thus creating the so-called aided self-help, or in more actual terms, assisted self-help housing. In central Europe, for example, this was the case after the Franco-German war of 1870-1871, in the aftermath of the First World War, the Great Depression in the 1930s, in the aftermath of the Second World War, the first oil shock of 1973, and more recently the financial crisis that started in 2008.²

Many authors, especially those examining assisted self-help housing from a Marxist point of view, see it as a politically charged concept, usually associated with a withdrawal of the state from its role as provider of affordable housing. There is a great deal of mystification in this understanding, though. In fact, self-help has been historically part and parcel of housing policies championed by a wide political spectrum, a phenomenon that was particularly evident in Europe throughout the twentieth century. Indeed, governments controlled by communists, fascists, socialists and liberal democrats have all employed housing policies based on assisted self-help. Despite this versatility, or perhaps because of it, self-help housing policies have seldom been credited intellectually and politically as a key housing policy.³

This does not mean, however, that its influence in shelter delivery processes around the world can be neglected. For example, between 1972 and 1982 the World Bank alone promoted a particular instance of assisted self-help, the sites and services approach, lending money to finance shelter projects or components in 35 countries, that yielded accommodation to some 3 million people over that period.⁴ Indeed, in the 1970s, the sites and services approach was championed as a pervasive housing policy for the developing world, and an influential contribution to the re-emergence of human settlements based on the concept of incremental housing and participatory design as tokens of democratic architecture. This approach became ‘a sort of new orthodoxy in the housing policies advocated for developing countries’, as Lisa Peattie put it.⁵ The ‘Habitat: United Nations Conference on Human Settlements’, held in Vancouver in 1976, was arguably the touchstone event that established the sites and services approach as the major figure in the housing policies used in developing aid. It contributed a great deal to what another important figure of the Habitat conference, Barbara Ward, called ‘planetary housekeeping’.⁶

Self-Determination and Progressive Development

In his statement at the opening of that event, Kurt Waldheim, then the secretary general of the United Nations (UN), singled out the most noxious symptoms of an increasingly serious situation in human settlements affecting virtually all countries. Among these were the rural

model was in het door de ontwikkelingshulp gehanteerde huisvestingsbeleid. Het leverde een belangrijke bijdrage aan wat een andere belangrijke deelnemer aan de Habitatconferentie, Barbara Ward, 'het planetaire huishouden' noemde.⁶

Autonomie en progressieve ontwikkeling

In de openingsverklaring van de conferentie besteedde Kurt Waldheim, de toenmalige secretaris-generaal van de Verenigde Naties (VN), aandacht aan de schadelijkste symptomen van de verslechterende situatie in menselijke nederzettingen waar bijna alle landen mee te maken hadden. Zo benoemde hij de stagnatie van de landbouw en de massale migratie van het platteland naar de stad, de proliferatie van sloppenwijken en illegale nederzettingen in de steden, en het wereldwijd groeiende woningtekort. Waldheim pleitte ervoor deze uitdagingen aan te gaan door menselijke nederzettingen te ontwikkelen, die waren gebaseerd op een ruimere inzet van lokale ervaring en initiatieven. Daardoor konden maatschappelijke processen harmonieus geïntegreerd worden en een verantwoord gebruik van middelen worden bevorderd. En verder beweerde hij:

Er bestaan rudimentaire technieken om een eenvoudige eengezinswoning te bouwen en er is keer op keer aangetoond dat mensen bereid zijn te werken en te sparen en zich persoonlijke opofferingen te getroosten om hun huizen te bouwen en te verbeteren. Het gaat hier niet om technische problemen, misschien zelfs niet om politieke, maar om sociale en organisatorische.⁷

In zijn verklaring pleit Waldheim ervoor om initiatieven voor doe-het-zelf-woningbouw daadwerkelijk te integreren in nieuwe planningsstrategieën. Deze zijn immers bedacht om al die sociale en organisatorische problemen op te lossen, die een harmonieuze ontwikkeling van menselijke nederzettingen in de weg staan. Uiteindelijk werd in de algemene beginselen van de in Vancouver opgestelde Declaration on Human Settlements van de VN erkend dat 'alle mensen het recht en de plicht hebben om individueel en collectief te participeren in de uitwerking en toepassing van beleid en programma's van menselijke nederzettingen'.⁸

Dit principe zou de basis vormen voor verschillende actiepunten in de Verklaring en een stimulans voor progressieve ontwikkelingsstrategieën, die waren afgestemd op de voorwaarden en mogelijkheden van de verschillende sociale, culturele en ecologische omstandigheden. In één van de richtlijnen werd duidelijk gesteld dat 'beleid en programma's met betrekking tot menselijke nederzettingen progressieve minimumnormen voor een aanvaardbare kwaliteit van leven moeten definiëren en nastreven'. De opgelegde normen en criteria moeten zodanig zijn dat iedereen eraan kan voldoen, omdat anders de ongelijkheid toeneemt. 'Regeringen,' zo stelt de Verklaring, 'moeten adequaat onderdak en voorzieningen verschaffen (...) [en] ervoor zorgen dat die ter beschikking van alle mensen staan en om te beginnen onmiddellijk hulp verlenen aan de minst bevoorrechten, door middel van geleide programma's van doe-het-zelf-woningbouw en gemeenschappelijke activiteiten'. Het moge duidelijk zijn dat de Verklaring mensen aanzette tot autonomie en het belang onderstreepte van een duurzame coöperatieve relatie tussen overheden en burgers op alle niveaus van de beleidsontwikkeling rond menselijke nederzettingen. In het laatste actiepunt van de Verklaring werd de noodzaak van samenwerking tussen de verschillende deelnemers benadrukt. Ook werd hier het belang van gender-gelijkheid beklemtoond:

stagnation and the mass exodus from the countryside into the cities, the ever-spreading urban slums and squatter settlements, and the worldwide growing shortage of housing. To cope with these challenges, Waldheim made a plea for the development of patterns of human settlement built upon a broader use of local experience and initiative that could harmoniously integrate social processes and promote responsible use of resources. And he went on to claim that:

There are rudimentary techniques for simple family houses and it has been proven again and again that people will work and save and accept personal sacrifice to build and improve their homes. The problems are not technical, perhaps not even political, but social and organizational.⁷

In his statement, Waldheim champions self-help initiatives as part and parcel of novel spatial planning strategies designed to overcome the social and organizational problems that thwart the harmonious development of human settlements. Eventually, in the general principles of UN's Vancouver Declaration on Human Settlements, it was recognized that 'all persons have the right and the duty to participate, individually and collectively in the elaboration and implementation of policies and programmes of their human settlements'.⁸

This principle would underpin several of the Declaration's guidelines for action, encouraging strategies of progressive development adapted to the specific conditions and possibilities of each social, cultural and ecological circumstance. One of the guidelines clearly stated: 'Human settlement policies and programmes should define and strive for progressive minimum standards for an acceptable quality of life.' These policies and programmes, however, should sidestep the 'detrimental effects of transposing standards and criteria that can only be adopted by minorities and could heighten inequalities'. Governments, the Declaration states: '... should provide adequate shelter and services ... [and] ensure their attainment by all people, beginning with direct assistance to the least advantaged through guided programmes of self-help and community action.' It is clear, then, that the Declaration encouraged people's self-determination and underscored the importance of a continuous co-operative relationship between a government and its people at all levels in the development of human settlement policies. In the last of the Declaration's guidelines for action, the need for a joint venture between multiple stakeholders was highlighted and the importance of gender equality was stressed:

Since a genuine human settlement policy requires the effective participation of the entire population, recourse must therefore be made at all times to technical arrangements permitting the use of all human resources, both skilled and unskilled. The equal participation of women must be guaranteed.⁹

This statement can be read, I would argue, as a call for a productive collaboration between experts and the grassroots, deepening the relations between policymakers and citizens, regardless of their income group and gender.

Growth and Change

The International Design Competition for the Urban Environment of Developing Countries was arguably one of the most compelling examples of the UN's drive to stimulate self-determination and progressive development in human settlements. The competition was prepared by the International Architectural Foundation (IAF), an ephemeral non-profit

Om tot waarachtig beleid voor menselijke nederzettingen te komen, is het noodzakelijk dat de gehele bevolking daar effectief in participeert en daarom moet te allen tijde een beroep worden gedaan op technische regelingen die gebruik maken van alle personele middelen, zowel geschoolde als ongeschoolde. De gelijkwaardige deelname van vrouwen moet gegarandeerd worden.⁹

Volgens mij kan deze verklaring worden gelezen als een oproep tot productieve samenwerking tussen deskundigen en gewone mensen, waarbij de relatie tussen beleidsmakers en burgers zich verdiept, ongeacht hun inkomenspositie en geslacht.

Groei en verandering

De 'International Design Competition for the Urban Environment of Developing Countries' was misschien wel een van de meest aansprekende voorbeelden van de inzet van de VN om autonomie en progressieve ontwikkeling in menselijke nederzettingen te stimuleren. De prijsvraag werd voorbereid door de International Architectural Foundation (IAF), een tijdelijke organisatie zonder winstbejag die in 1974 speciaal voor dit doel was opgericht door medewerkers van de tijdschriften *Architectural Record* en *L'Architecture d'Aujourd'hui*. De organisatie werd ondersteund door de voorbereidende planningsgroep van de Habitatconferentie van de VN. Volgens Walter F. Wagner jr., hoofdredacteur van *Architectural Record*, wilde de IAF een bijdrage leveren aan de Habitatconferentie in Vancouver van 1976 door 'de aandacht van architecten en planologen overal ter wereld [te vestigen op] de toenemende stedelijke crisis in de ontwikkelingslanden, om de ontwikkeling van slimme prototypen voor woning- en gemeenschapsontwikkeling te stimuleren en om de resultaten van deze inspanning overal ter wereld bekend te maken'.¹⁰ Dit was bepaald geen bescheiden ambitie.

De organisatie liet weten dat de opdracht voor de IAF-prijsvraag was ontwikkeld met hulp en ondersteuning van de Filippijnse regering, omdat hier de inspirerende kansen en uitdagingen lagen om een ontwerp te maken voor de woningbouwlocatie Dagat-Dagatan, een enorm project op een voormalige vuilnisbelt in de metropoolregio Manilla. De prijsvraaglocatie was bedoeld voor de herhuisvesting van gezinnen die zich illegaal hadden gevestigd in de naastgelegen wijk Tondo Foreshore. Volgens het prijsvraagprogramma ging het om de herhuisvesting van een zelfredzame gemeenschap van 500 gezinnen in betaalbare laagbouw met een hoge dichtheid, in een ecologisch duurzame en op voetgangers gerichte stadswijk.

Binnen het vakgebied trok de prijsvraag een overweldigende belangstelling. Wagner jr. noemde het zelfs 'in zijn soort ongetwijfeld de belangrijkste ontwerpwedstrijd ooit gehouden'. De organisatie ontving het verbazingwekkende aantal van 2.531 aanmeldingen uit 68 landen. Uiteindelijk werden 476 inzendingen beoordeeld door een internationale jury, bestaande uit Balkrishna Doshi (India), Eric Lyons (Groot-Brittannië), Moshe Safdie (Israël/Canada), Mildred F. Schmertz (VS), generaal Gaudencio V. Tobias (Filipijnen), Takamasa Yosizaka (Japan) en William Whitfield (Groot-Brittannië).¹¹

De eerste prijs werd gewonnen door de Nieuw-Zeelandse architect Ian Athfield met een voorstel dat het belang van de sociale, economische en energetische zelfredzaamheid van de gemeenschap benadrukte. Het voorstel van Athfield werd sterk bepaald door zijn interpretatie van plaatselijke sociale gebruiken en bouwpraktijken. Daarnaast lag de nadruk in zijn tekeningen voornamelijk op de sleutelrol die mensen spelen bij het tot leven brengen van zowel hun eigen woning als de openbare ruimte. De tweede prijs werd toegekend aan een project van

organization formed in 1974 specially for this purpose by staff members from the magazines *Architectural Record* and *L'Architecture d'Aujourd'hui*, supported by the Preparatory Planning Group for UN's Habitat conference. According to Walter F. Wagner Jr, the editor-in-chief of *Architectural Record*, the goal of the IAF was to contribute to the 1976 Vancouver Habitat Conference, focusing 'the attention of architects and planners around the world on the accelerating urban crisis in developing countries, to encourage the development of thoughtful prototypical designs for housing and community development, and to make the results of this effort known throughout the world'.¹⁰ This was no modest ambition, indeed.

The brief for the IAF Competition, the organizers announced, was developed with the assistance and support of the Philippine government, conceived and inspired by the challenge and opportunity of designing the Dagat-Dagatan resettlement area, a vast landfill project in Manila's metropolitan region. The competition site was intended for the relocation of families from the squatter community living in the adjacent Tondo Foreshore area. The brief of the competition called for an affordable high-density low-rise structure to accommodate a self-sufficient community of 500 families, ecologically fit and pedestrian oriented.

The competition attracted an overwhelming interest among the discipline. Wagner Jr went as far as to call it 'clearly the most significant design competition of its kind ever held'. In effect, the organizers received an astonishing 2,531 registrations from 68 countries. Eventually, 476 submissions were judged by an international jury composed of Balkrishna Doshi (India), Eric Lyons (Great Britain), Moshe Safdie (Israel/Canada), Mildred F. Schmertz, (USA), General Gaudencio V. Tobias (Philippines), Takamasa Yosizaka, (Japan), and William Whitfield (Great Britain).¹¹ The first-prize-winning project was designed by New Zealand architect Ian Athfield with a proposal that emphasized the importance of the community's social, economic and energetic self-sufficiency. Athfield's proposal was greatly determined by his interpretation of vernacular social and building practices. Furthermore, his drawings keenly stressed the key role performed by the people in activating the public spaces as well as their own dwellings.

The second prize was awarded to the project designed by the Japanese team, Takagi Design Associates, which proposed a design strategy based on a colonnade structure and a modular component system. The scheme was designed to evolve incrementally over time through the inhabitants' self-help initiative, preserving, nonetheless, high environmental standards both on the scale of the neighbourhood and the scale of the dwelling. The third-prize-winning design was awarded to Malayan Sau Lai Chan, who based his proposal on the idea of the cluster as the fundamental entity to combine variety with identity.

While the main prizes were awarded to projects that relied heavily on the creative potential of people's spatial agency, one of the honourable mentions was granted to a project whose main focus was the spatial configuration of the public space and the topographical definition of land ownership. This proposal, designed by San Francisco architects Steven Holl, James Tanner and John Cropper, explored a novel approach to the emerging concept of site-and-services, defining an arcade – which they called *paseo* – that provided the permanent framework, indeed an infrastructural apparatus, in which the *sari-sari* stores and the private dwellings could be integrated without jeopardizing the structure of public space, and the realm of the collective. Holl, Tanner and Cropper thus developed a compelling instance of what the Declaration of the Vancouver Symposium called a revolution by design.

Ian Athfield, eerste prijs in de IAF 'International Design Competition for the Urban Environment of Developing Countries', Manila, 1976

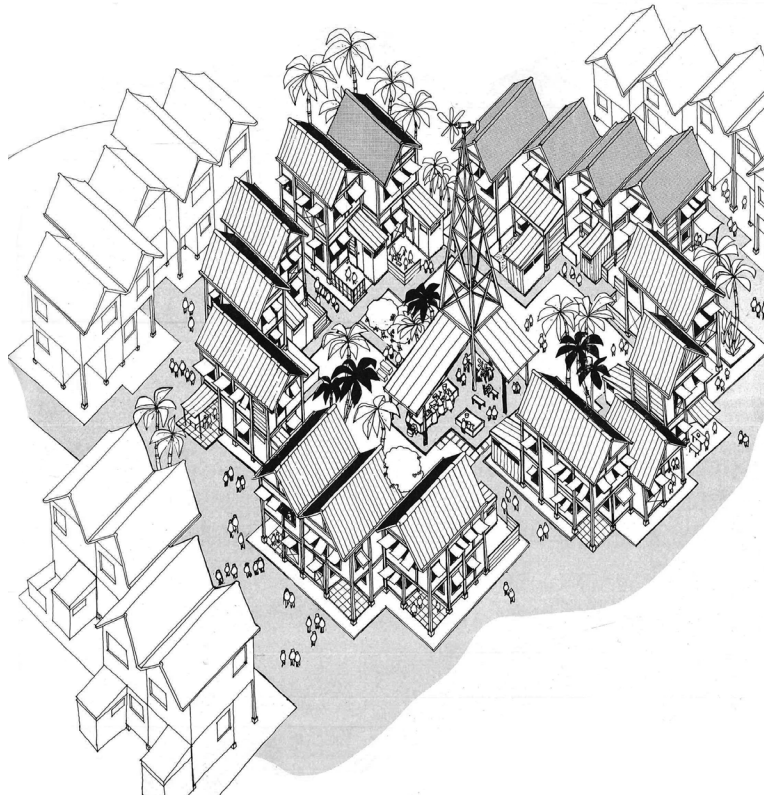
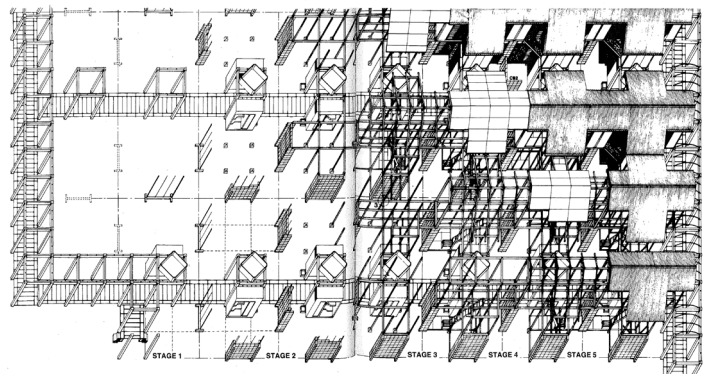
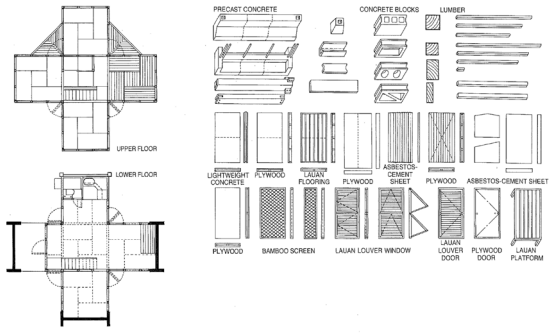
Ian Athfield, first-prize-winning design for the IAF 'International Design Competition for the Urban Environment of Developing Countries', Manila, 1976

Takagi Design Associates, tweede prijs in de IAF 'International Design Competition for the Urban Environment of Developing Countries', Manila, 1976

Takagi Design Associates, second-prize-winning design for the IAF 'International Design Competition for the Urban Environment of Developing Countries', Manila, 1976

Sau Lai Chan, derde prijs in de IAF 'International Design Competition for the Urban Environment of Developing Countries', Manila, 1976
Sau Lai Chan, third-prize-winning design for the IAF 'International Design Competition for the Urban Environment of Developing Countries', Manila, 1976

het Japanse team van Takagi Design Associates, dat een ontwerpstrategie voorstelde op basis van een colonnadestructuur en modulaire elementen. Het plan was ontworpen om in de loop van de tijd incrementeel te evolueren via bewonersinitiatieven voor zelfbouw. De omgeving zou daarbij op zowel de schaal van de wijk als de woning aan hoge duurzaamheidsnormen moeten voldoen. De derde prijs ging naar het ontwerp van de Maleise Sau Lai Chan, wiens voorstel was gebaseerd op de notie dat de cluster de basiseenheid is, die variëteit en identiteit kan combineren.

Hoewel de belangrijkste prijzen werden toegekend aan projecten die sterk leunden op het creatieve potentieel van de mensen die de ruimte gebruikten, werd een eervolle vermelding toegekend aan een project dat vooral was gericht op de ruimtelijke configuratie van het openbare domein en de topografische definitie van grondbezit. Dit voorstel, ontworpen door de in San Francisco gevestigde architecten Steven Holl, James Tanner en John Cropper, verkende een nieuwe benadering van het gestaag aan populariteit winnende Sites & Services-concept. In het ontwerp werd een arcade gedefinieerd – zij noemden haar een *paseo* – die voorzag in het permanente kader, een soort infrastructureel apparaat, waarin de sari-sari winkeltjes en particuliere woningen konden worden geïntegreerd zonder dat de structuur van de openbare ruimte en het collectieve domein in gevaar kwamen. Holl, Tanner en Cropper ontwikkelden zo een aantrekkelijk voorbeeld van wat de Verklaring van het symposium in Vancouver ‘revolutie door ontwerp’ noemde.

Revolutie door ontwerp

De Verklaring van het Vancouver-symposium was zeker een van de belangrijkste documenten uit de Habitatconferentie. De auteurs riepen op tot een evenwichtiger verdeling van rijkdom – de 20 procent bewoners van de ontwikkelde landen bezitten gezamenlijk 75 procent van de rijkdom in de gehele wereld. Deze rijkdom zou ook ten goede moeten komen aan de overweldigende arme meerderheid, om te voorkomen dat er een ‘onbeheersbare bron van wanhoop en geweld’ zou ontstaan, die zich over de hele wereld zou kunnen verspreiden. Ondanks de dreiging die als een zwaard van Damocles boven ‘de grenzen [hangt] die het vruchtbare land en de “proteïneheiligheden” beschermen’, meende de Verklaring dat ‘het antwoord geen angst, woede en diepgewortelde hebzucht hoeft te zijn. Het kan ook een revolutie zijn, geen gewelddadige maar een revolutie door ontwerp’.¹² Men riep opvallend genoeg op tot een revolutie door ontwerp in hetzelfde document waarin ook werd gesteld: ‘Als er de komende dertig jaar onderdak en gemeenschappen moeten worden gebouwd en verbeterd, dan moeten de burgers op alle mogelijke manieren worden aangemoedigd om zelf hun gemeenschappen in te richten, te bouwen en aan te passen. Hierop is de bouw van nederzettingen al duizenden jaren gebaseerd.’¹³

De Verklaring lijkt tegenstrijdige aanspraken te bevatten van enerzijds acties op basis van ontwerp als een instrument voor maatschappelijke controle, en anderzijds autonomie als een teken van individuele emancipatie. Ik vind echter dat ze dat niet zijn. Burgerparticipatie en openheid zijn de sleutelwoorden die deze twee stellingen in overeenstemming brengen. In feite waarschuwden de auteurs van het document voor het feit dat ‘de mislukkingen van het verleden en de noodzaak meer nadruk te leggen op een sterk gemeenschapsgevoel in de toekomst suggereren dat burgers meer moeten participeren in het besluitvormingsproces’.¹⁴ Daarnaast concluderen ze dat een toekomst, bedreigd door toenemende wanhoop en geweld, kan worden vermeden als we ‘grootmoedig, fantasierijk en openlijk een begin maken met de

Revolution by Design

The Declaration of the Vancouver Symposium was indeed one of the most important documents that resulted from the Habitat Conference. The authors of this document called for a more balanced distribution of wealth from the 20 per cent who lived in developed countries and own 75 per cent of the world’s wealth to the overwhelming majority of the poor, thus avoiding ‘an uncontrollable source of despair and violence’ that could spread all over the world. Facing the spectrum of this menace hovering over the ‘the frontiers which protect fertile land and “protein sanctuaries”’, the Declaration asserted that ‘the answer need not be fear, anger and entrenched greed. It can be a revolution not by violence but by design.’¹² Remarkably, they called for a revolution by design, in the same document in which they asserted: ‘If shelter and community are to be provided and improved over the next three decades, every encouragement must be given to the citizens themselves to arrange, build and diversify their communities. For millennia, the building of settlements has had no other base.’¹³

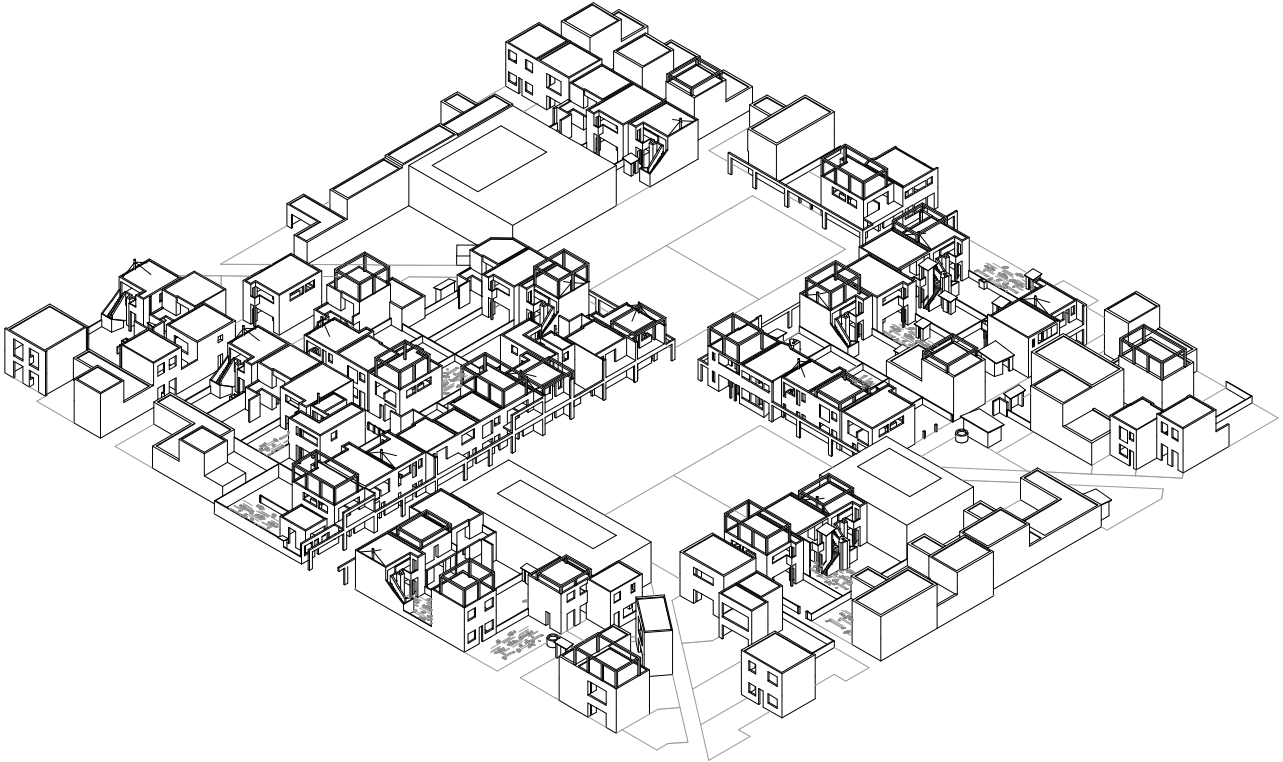
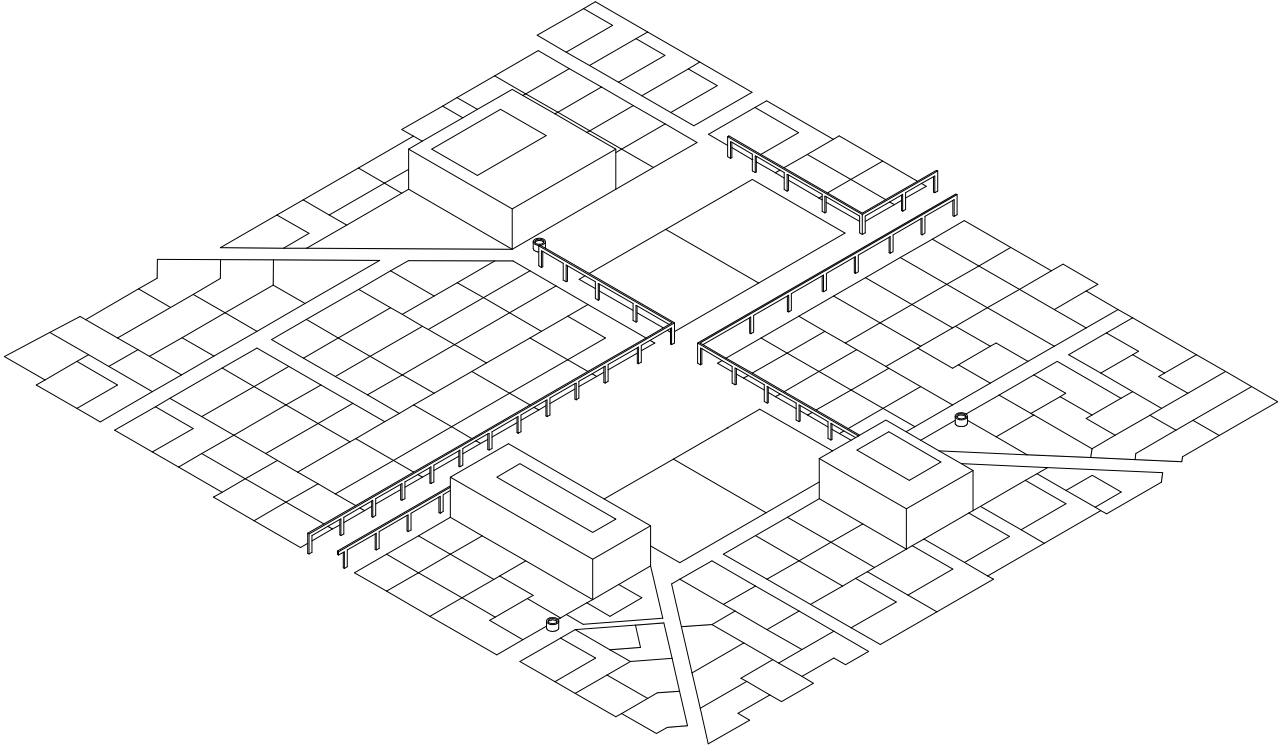
Seemingly, the Declaration delivered a contradictory claim between actions based on design as a tool for social control, and self-determination as a token of individual emancipation. I would argue differently, however. Citizens’ participation and openness are the keywords that reconcile these two propositions. In effect, the authors of the document alerted us to the fact that ‘the failures of the past and the need to underline a greater sense of community in the future suggest the need for greater citizen participation in the decision-making process’.¹⁴ Furthermore, they concluded that a future threatened by the propagation of despair and violence could be avoided if ‘we can begin, generously, imaginatively and openly, to build the common services of the City of Man’.¹⁵ In my reading, thus, the Declaration suggested that there was room for the implementation of standards and some form of authority if the instruments of control were shared and directed to the development of the commons.

Achieving this balance would be a challenging task. However, notwithstanding the complexity of the challenge, in the 1970s and 1980s there was a pervasive attempt to pursue this goal. Indeed, in this period there was, paraphrasing John Turner, a disciplinary approach that thought of housing as a process rather than a product. In effect, I would argue, the 1976 Vancouver Habitat Conference played a key role in the cross-disciplinary and cross-cultural dissemination of housing production. In the aftermath of this major event, prominent examples of a deliberate drive to pursue design strategies to accommodate growth and change over time became conspicuous in housing policies supported by institutions such as the World Bank, and in housing strategies developed by notable figures of the disciplinary pantheon.

The Dwelling and the Monument

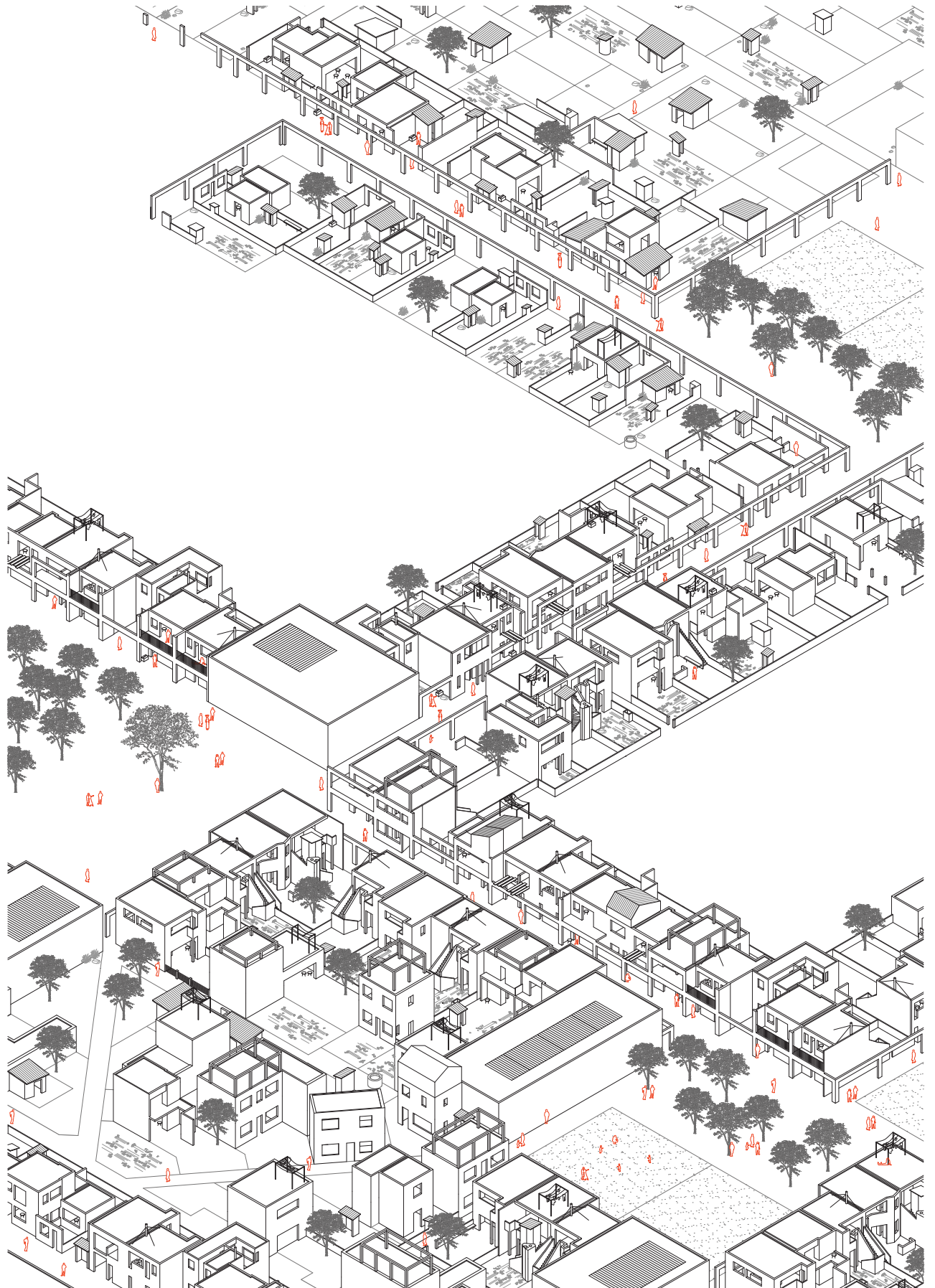
The plan for a housing settlement for 1,200 families on the outskirts of the Portuguese city of Évora is a case in point to examine the delicate negotiation of authority and self-determination in design decision-making in housing activities. Developed from 1977 on, just one year after the Vancouver conference, the project designed by Álvaro Siza resonates a great deal with the rationale of the winning entries to the IAF Competition. Indeed, as in those cases, Siza’s design strategy explores the time factor as a vital aspect for the negotiation between the authority of the architect and the agency of the residents. The delicate balance between variety and rigidity, between an ‘open’ approach, and a clear definition of rules that frame the dwelling’s growth and change over time becomes meaningful.¹⁶

In the principles for Malagueira’s plan presented on 30 August 1977, Álvaro Siza contended that variety does not necessarily have to

Steven Holl, James Tanner en John Cropper, eervolle vermelding in de IAF 'International Design Competition for the Urban Environment of Developing Countries', Manila, 1976. Project in 2014 geanalyseerd en opnieuw getekend door studenten van de TU Delft (onderzoekseminar van de 'Global Housing Studio')

Steven Holl, James Tanner and John Cropper, honorable mention for their design for the IAF 'International Design Competition for the Urban Environment of Developing Countries', Manila, 1976. Project analyzed and redrawn in 2014 by the students of TU Delft's Research Seminar of the 'Global Housing Studio'

bouw van de collectieve voorzieningen van de Stad van de Mens.¹⁵ Ik lees daarin dat de Verklaring suggereerde dat er ruimte was voor de implementatie van normen en enige vorm van gezag *indien* de controleorganen werden gedeeld met – en gericht waren op – de ontwikkeling van het collectieve domein.

Het bereiken van dit evenwicht zou echter een hele opgave blijken. Maar ondanks de complexiteit van de uitdaging werd er in de jaren 1970 en 1980 toch een algemeen verbreide poging gedaan dit doel te bereiken. Er werd in deze periode een disciplinaire benadering in gang gezet die, om John Turner te parafraseren, huisvesting opvatte als een proces in plaats van als een product. Ik zou zelfs willen stellen dat de Habitatconferentie in 1976 in Vancouver een sleutelrol speelde bij de interdisciplinaire en interculturele disseminatie van de woningproductie. In de nasleep van deze belangrijke bijeenkomst waren er opmerkelijke voorbeelden van doelbewuste pogingen om ontwerpstrategieën te initiëren, waarin plaats was voor groei. Geleidelijke verandering werd een item in de huisvestingspolitiek van instellingen als de Wereldbank, maar ook in de woningbouwstrategieën van toonaangevende leden van het disciplinaire pantheon.

De woning en het monument

Aan de hand van het plan voor een woningbouwproject voor 1.200 gezinnen aan de rand van de Portugese stad Évora, valt goed te onderzoeken hoe gevoelig de verhouding tussen gezag en zelfbeschikking kan liggen, als er besluiten moeten worden genomen. De ontwikkeling van Malagueira begon in 1977, één jaar na de conferentie in Vancouver. Het is ontworpen door Álvaro Siza en het resoneert sterk met de manier van denken bij de winnende inzendingen van de IAF-prijsvraag. Ook Siza's ontwerpstrategie is gericht op het onderzoeken van de tijdsfactor als een essentieel aspect van de verhouding tussen het gezag van de architect en de inzet van bewoners. Het wankle evenwicht tussen diversiteit en rigiditeit, tussen een 'open' benadering en een duidelijke definitie van regels die de groei en verandering van de woningen in de loop der tijd inkaderen, wint aan betekenis.¹⁶

In de op 30 augustus 1977 gepresenteerde uitgangspunten voor Malagueira betoogde Álvaro Siza dat 'diversiteit' niet noodzakelijkerwijs gelijkstaat aan 'typologisch verschillend'. Er kan ook spontaan in worden voorzien door de interactie tussen een klein palet aan woningtypen en een veelvoud aan factoren zoals topografische kenmerken of interactie tussen de nieuwbouw en bestaande elementen, kortom, de 'huidige staat'. Siza's oorspronkelijke plan bevatte slechts twee woningtypen die elk konden uitgroeien van een wooneenheid met één slaapkamer tot een met vijf slaapkamers, waarbij het aantal kamers toenam naar gelang de groei van het gezin. Elke wooneenheid werd gebouwd op een perceel van 8 x 12 m, de modulaire basiseenheid voor het hele plan. Het perceel kon aan drie zijden worden gekoppeld, waardoor er slechts één toegang was naar de openbare ruimte. Om het probleem van de slechte hygiënische situatie in een woning met maar één open kant op te lossen, voorzag Siza de huizen van een inpandige patio die voor natuurlijk licht en ventilatie in de belangrijkste vertrekken moest zorgen. Het fundamentele verschil tussen de twee in augustus 1977 gepresenteerde woningtypen zat hem in de plaats van de patio. In type A lag de patio aan de straat; in type B aan de achterkant van de woning. Het lijkt een subtiliteit, maar er vloeiden belangrijke verschillen voor de woningplattegrond uit voort, wat weer invloed had op het groeipatroon van het huis en mede bepalend was voor het straatbeeld.

Terwijl de eigenschappen van de wooneenheid sterk de ruimte boden aan individuele inzet en prestaties, werd de openbare ruimte bepaald en gestabiliseerd door een infrastructureel element. Net als de

correspond with typological differences. Rather, it could be naturally provided by the interaction between a small palette of dwelling types and a multitude of factors, first and foremost the topographical characteristics of the site, and the interaction of the new constructions with the existing elements, in short, with the situation 'as found'.

Siza's initial plan included just two dwelling types, each with the possibility to grow from a single bedroom unit into a five-bedroom unit, increasing the number of rooms according to the family's growth. Each dwelling was built on a parcel of 8 x 12 m, which became the basic modular unit for the general plan. Each parcel could be linked horizontally on three of its sides, leaving only one side to connect with the public open space. To avoid the shortcomings of poor sanitary conditions in a dwelling with just one open side, Siza included an internal patio to provide natural light and ventilation to all the main partitions. The position of the patio was, in effect, the fundamental difference between the two types presented in August 1977. In type A, the patio occupied the side of the street and in type B the patio was placed at the opposite side of the street. Though seemingly subtle, this difference produced important changes in the dwelling layout, thus influencing its growth pattern and the definition of the streetscape.

While the characteristics of the dwelling unit were key to accommodate individual agency and performance, the spatial configuration of the public space was defined and secured by an infrastructural element. As the arcade/*paseo* in Holl, Tanner and Cropper's project for the Dagat-Dagatan resettlement area, also in Siza's Malagueira the *conduta*, as it became known (short for *conduta geral de infraestruturas* – general conduct for infrastructures), created a backbone for the neighbourhood's urban fabric, structuring the whole territory and performing as the service core for the clusters of housing that would eventually be built against it.

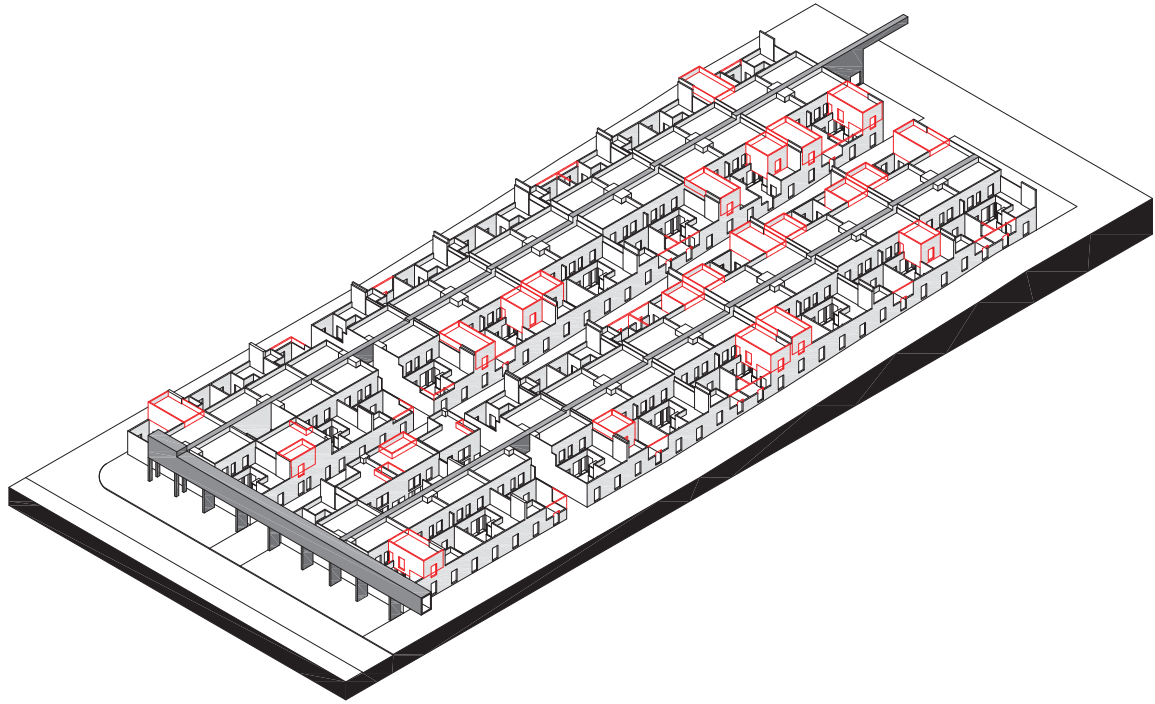
The *conduta* became, in effect, a structural part of the Malagueira neighbourhood. Its significance was, nevertheless, larger than its mere technical aspect. According to Siza, it was an attempt to create 'that dialogue, which we can see in any city, between the continuous and uniform urban fabric of the houses and the [exceptional character of the] collective buildings'. Siza argued: 'This big structure extending through the whole site has, first and foremost, the role of defining another scale.'¹⁷ For Siza, then, the *conduta* performs the role of the monument. This dialogue between the anonymous character of the dwellings and the exceptionality of the monument is meaningful. In effect, I would argue Siza's exploration of this 'other scale' in Malagueira resonates with Aldo Rossi's dialectical relation between the transient character of the dwelling areas and the permanence of the urban monuments. The latter are, Rossi argued in the introduction to *The Architecture of the City*, 'signs of the collective will as expressed through the principles of architecture'. Hence, he continued, they 'offer themselves as primary elements, fixed points in the urban dynamic'.¹⁸ Likewise, for Siza the *conduta* represents this fixed point in the urban structure of Malagueira, a fundamental counterpart to the dwelling areas.¹⁹ It is a key element in the negotiation between standardization and self-help, between normative design and subjective performance.

Incrementality and Performance

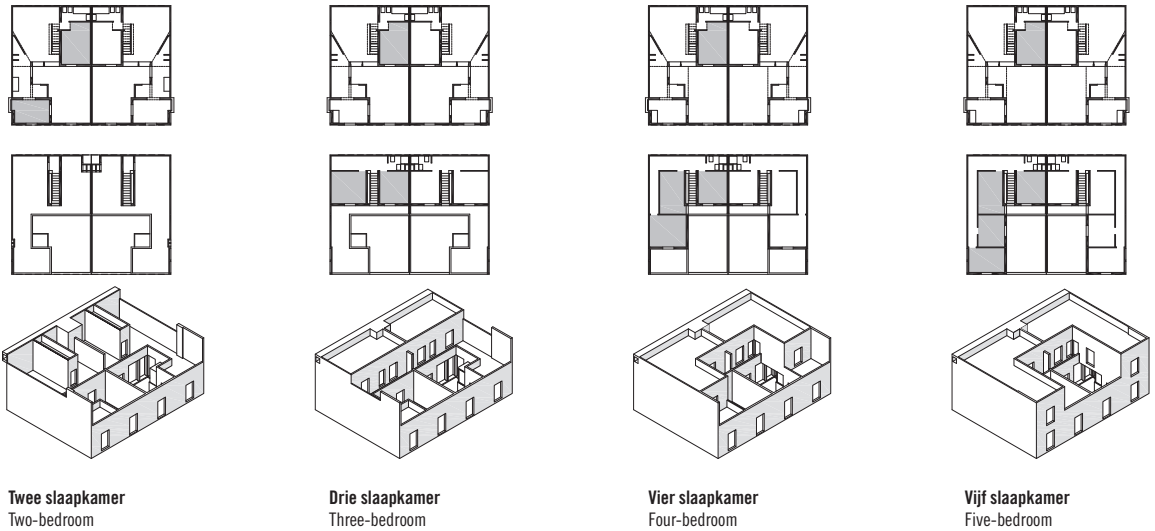
Halfway through the first decade of the twenty-first century, the project designed by the Chilean office Elemental for the Quinta Monroy housing complex became a household figure in the architecture trade media. In fact, in this development with only 93 housing units, the group lead by Alejandro Aravena undeniably showed that there was an alternative to the two usual solutions for low-income housing policies: reducing living

Álvaro Siza, twee woningbouwclusters in Malagueira, Évora, Portugal, 1977 en 1990. De uitbreiding van de oorspronkelijke woningen in rood.

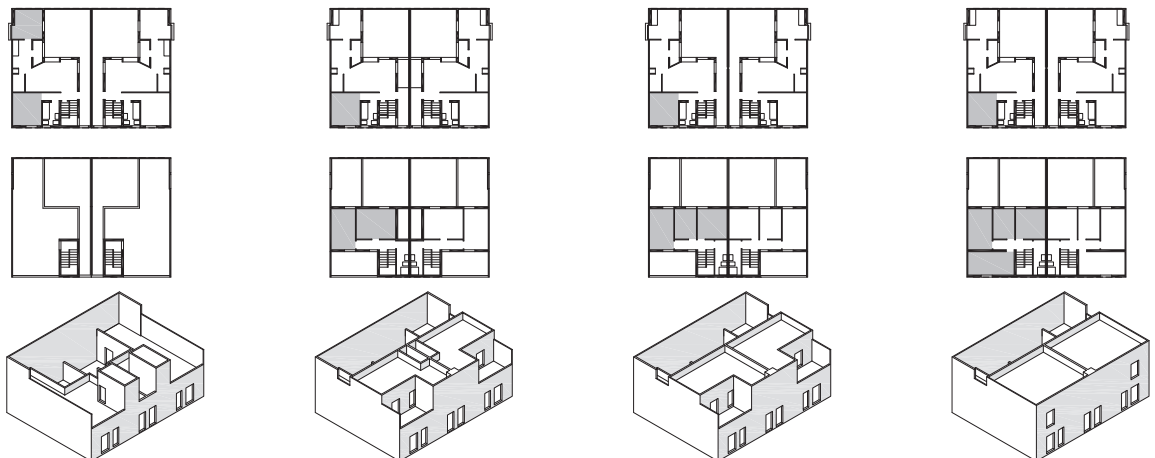
Álvaro Siza, two housing clusters in Malagueira, Évora, Portugal, 1977 and 1990. The extensions of the original dwellings are rendered in red.

Type A

Type B

Álvaro Siza, plan voor Malagueira. Tweede versie van het ontwerp voor de twee woningtypen met variaties op de layout, mei 1968
Álvaro Siza, Malagueira Plan. Second version of the design for the two dwelling types and their layout variations, May 1978

José Manuel Rodrigues, luchtfoto van de wijk Malagueira, 1990. Op de voorgrond de *conduta* die het woningbouwcomplex organiseert en structureert

José Manuel Rodrigues, aerial view of the Malagueira neighbourhood, 1990. In the foreground the *conduta* that structures the organization of the housing complex

Blik in de Rua do Cano, Évora, Portugal, 2011. In de loop der tijd werd de ruimte tussen de kolommen van het zestiende-eeuwse aquaduct van Évora opgevuld met woningen.

View of Rua do Cano, Évora, Portugal, 2011. Over time the space between the pillars of Évora sixteenth century aqueduct were filled in with houses.

arcade/paseo in het project van Holl, Tanner en Cropper voor de herhuisvestingslocatie Dagat-Dagatan, genereerde het element dat bekend kwam te staan als de *conduta* (een afkorting voor *conduta geral de infraestructuras* of 'algemene infrastructurele leiding') in Siza's Malagueira een basisstructuur voor het stedelijk weefsel van de wijk. De *conduta* ordende het hele gebied en deed dienst als voorzieningen-kern voor de woningclusters die er uiteindelijk tegenaan gebouwd zouden worden.

De *conduta* werd inderdaad een structureel onderdeel van de wijk Malagueira. Maar haar betekenis was niet louter technisch. Volgens Siza was het een poging 'de dialoog die in elke stad plaatsvindt tussen het continue en uniforme stedelijke weefsel van woningen en de [uitzonderlijke aard van de] collectieve gebouwen' tot stand te brengen. Daarom, betoogde Siza, 'bestaat de rol van deze grote structuur die het gehele gebied doorkruist, in de eerste plaats uit het vastleggen van een andere schaal'.¹⁷ Voor Siza vervult de *conduta* dus de rol van monument. Deze dialoog tussen het anonieme karakter van de woningen en het exceptionele van het monument is van grote betekenis. Ik zou zelfs willen beweren dat Siza's verkenning van deze 'andere schaal' in Malagueira resoneert met Aldo Rossi's dialectische relatie tussen het vergankelijke karakter van woongebieden en de duurzaamheid van stedelijke monumenten. Die laatste, zo betoogde Rossi in de inleiding van *The Architecture of the City*, zijn 'tekens van de collectieve wil, uitgedrukt in de principes van de architectuur'. Daarom, vervolgde hij, 'tonen zij zich de primaire elementen, de vaste punten in de stedelijke dynamiek'.¹⁸ Op dezelfde manier vertegenwoordigt bij Siza de *conduta* een vast punt in de stedelijke structuur van Malagueira, een fundamentele tegenhanger van de woongebieden.¹⁹ Het is een belangrijk element in de verhouding tussen standaardisatie en zelfbouw, tussen normatief ontwerp en subjectieve prestaties.

Incrementaliteit en prestaties

Halverwege het eerste decennium van de eenentwintigste eeuw groeide het door het Chileense architectenbureau Elemental ontworpen woningcomplex Quinta Monroy uit tot een begrip in de architectonische media. Een team onder leiding van Alejandro Aravena liet aan de hand van niet meer dan 93 wooneenheden onweerlegbaar zien, dat er een alternatief bestond voor de twee gebruikelijke manieren om mensen met een laag inkomen te huisvesten, wat eigenlijk altijd neerkwam op verkleining van de woonruimte en/of verplaatsing van de gemeenschap. In hun rijk geïllustreerde, in 2013 gepubliceerde boek *Elemental* betogen ze dat 'het huisvestingsprobleem alleen de wereld uit geholpen kan worden als we in staat zijn top-down overheidsbeleid te combineren met bottom-up zelfbouwcapaciteit'.²⁰ Vreemd genoeg werd deze opmerking in *Elemental* als bijschrift gebruikt bij een afbeelding van een straat in Évora. Op die afbeelding zien we de huizen die zijn gebouwd binnen de bogen van het aquaduct van de stad, die Siza inspireerden tot de *conduta* in Malagueira. Hoewel niet bekend is of de in Quinta Monroy ontwikkelde ontwerpstrategie teruggreep op het project van Siza, realiseerden de auteurs van *Elemental*, Alejandro Aravena en Andrés Iacobelli, zich dat incrementele woningbouw niets nieuws was. Wat wél nieuw was, zo beweerden zij, was 'het inzicht dat incrementaliteit niet alleen maar kan betekenen dat de bouw niet wordt voltooid en dat van individuele bewoners wordt verwacht dat zij dat doen. Incrementaliteit moet worden ontworpen'.²¹ Ook al is dit een verbazingwekkende zin, hij is toch wat onnauwkeurig, zoals blijkt uit de hierboven beschreven gevallen en zoals een actuele evaluatie van het legendarische experimentele Previ in Lima aantoonde.

In de tijd van Elementals Quinta Monroy kwam er namelijk nog

areas and/or displacing communities. In their lavishly illustrated book *Elemental*, published in 2013, they contend: 'The housing problem in the world will only be solved if we are able to combine top-down public policies with bottom-up self-construction capacity.'²⁰ Curiously enough, this statement was used in *Elemental* as a caption for an image of a street in Évora. The image depicts houses built within the arches of the city's aqueduct, which had been Siza's inspiration for Malagueira's *conduta*. While it is not disclosed whether or not Siza's project was a reference for the design strategy used in Quinta Monroy, the authors of *Elemental*, Alejandro Aravena and Andrés Iacobelli, recognize that incremental housing was not a new thing. What was new, they claimed, was 'to understand that incrementality does not simply mean to leave a construction unfinished and wait for each individual to complete it. Incrementality has to be designed.'²¹ As mind-boggling as this sentence may be, it is nevertheless somewhat inaccurate, as the cases discussed above show, and as a contemporary survey to the legendary Previ Lima experiment demonstrates.

Actually, in tandem with *Elemental*'s Quinta Monroy, the book *Time Builds* made it to the architecture bookshops with a thought-provoking survey of the transformation over time of the houses built under the auspices of the Previ-Lima competition.²² The book produced by a team of young Chilean architects showed the performance of the buildings designed by the architectural stardom of the late 1960s, revealing the extent to which the houses were transformed and the motivations behind these transformations. Overall, the team's account of the alterations to the original spatial configuration of the individual units builds up an impression that the changes were so profound that the original design became barely recognizable. Yet, following the same rationale of Phillippe Boudon's seminal account of the transformations made by the inhabitants to Le Corbusier's Pessac housing complex, the surveys shown in *Time Builds* testify to the resilience of the schemes designed by the likes of James Stirling, Aldo van Eyck, Charles Correa or Christopher Alexander.²³ Hence, we could assert that, three decades before *Elemental*, these were also cases in which incrementality was designed.

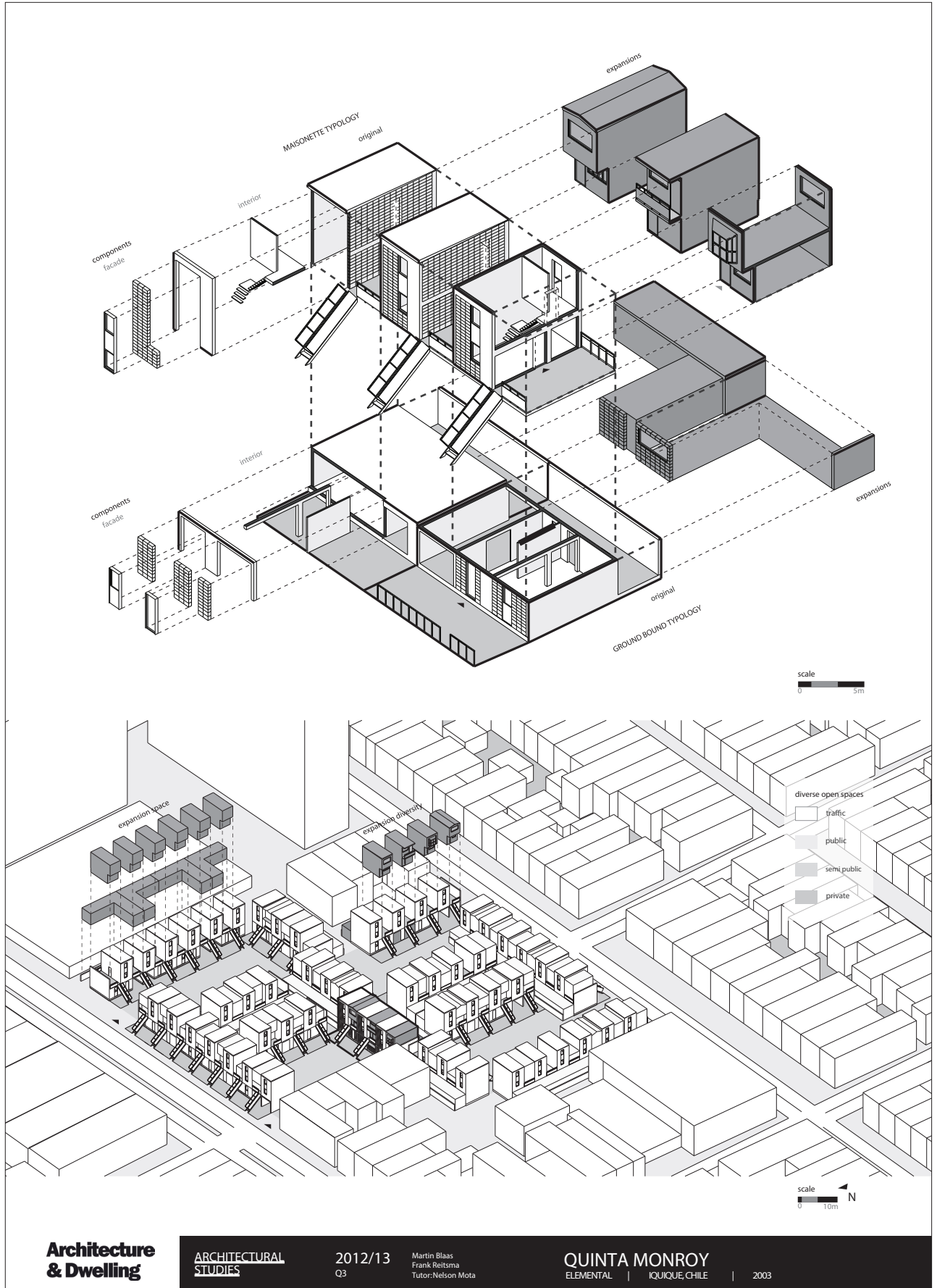
Landscapes with Labour

Both Quinta Monroy and *Time Builds* contributed to revive and bring to the fore the emancipatory potential of design strategies to accommodate growth and change over time. Suddenly, the shockwaves produced by the Habitat conference in architectural practices around the world, especially in the developing world, became objects of study for architecture students and topics for debate in academic publications and conferences. Incremental housing became a topical issue and resuscitated some of the notable experiences of the recent past. Balkrishna Doshi's Aranya Community Housing is one case in point. This complex, designed from 1983 through 1986 and completed in 1989, was a demonstration for a new design approach to low-income housing, which should be implemented as part and parcel of Vastu-Shilpa Foundation's plan for the township of Aranya, a new village located in the outskirts of Indore, India.

Doshi, one of the jury members in the IAF competition, developed in Aranya a critical interpretation of the sites-and-services approach, conspicuously introducing, as Cynthia Davidson put it, 'an architectural vocabulary suitable to both the socio-economic circumstances and the climate'. Indeed, Davidson contends, 'with the architectural vocabulary developed by the architect and a small utility core, opportunities are provided to build incrementally and affordably.'²⁴ While this review praised the architect's take on the sites and services approach, other commentators reacted less optimistically. In Romi Khosla's review of the Aranya Community Housing, he states: 'The Aranya project is based on

Elemental, Quinta Monroy, Iquique, Chile, 2003-2005. Het project werd in 2013 geanalyseerd en opnieuw getekend door studenten van de TU Delft voor het seminar Architectural Studies (leerstoel Woningbouw)

Elemental, Quinta Monroy, Iquique, Chile, 2003-2005. Project analyzed and redrawn in 2013 by the students of TU Delft's Seminar Architectural Studies (Chair of Dwelling)

een boek met een tot nadenken stemmend onderzoek in de architectuurboekwinkels te liggen, *Time Builds*. Het gaat over de geleidelijke transformatie van de onder auspiciën van de Previ/Lima-prijsvraag gebouwde huizen.²² Een team van jonge Chileense architecten laat in dit boek zien hoe de gebouwen die aan het eind van de jaren 1960 door toenmalige sterarchitecten waren ontworpen, het in de tijd gedaan hebben: ze lieten zien in hoeverre de huizen waren getransformeerd en welke motivatie er achter die transformatie zat. Het verslag van het team over de veranderingen aan de oorspronkelijke opzet van de woningen geeft een idee dat de wijzigingen zo diepgaand waren, dat het oorspronkelijke ontwerp nauwelijks nog herkenbaar was. Als we echter uitgaan van dezelfde rationale als die van Philippe Boudon met zijn invloedrijke verslag over de manier waarop de bewoners van Pessac Le Corbusier's ontwerp transformeerden, dan getuigt het onderzoek in *Time Builds* juist van de elasticiteit van door mensen als James Stirling, Aldo van Eyck, Charles Correa of Christopher Alexander ontworpen plannen.²³ Vandaar dat we kunnen stellen dat, 30 jaar vóór Elemental, er al gevallen waren van ontworpen incrementaliteit.

Werklandschappen

Zowel de woonwijk Quinta Monroy als het boek *Time Builds* droeg eraan bij dat het emancipatorische potentieel van ontwerpstrategieën, gebaseerd op groei en verandering door de tijd heen, een bloei maakte en onder de aandacht werd gebracht. Plotseling werden de schokgolven van de Habitat-conferentie op architectenbureaus overal ter wereld gevoeld, vooral in de derde wereld. Het werd bestudeerd door architectuurstudenten en bediscussieerd in wetenschappelijke publicaties en op conferenties. Incrementele woningbouw werd een actueel onderwerp dat enkele van de opmerkelijke ervaringen uit het recente verleden nieuw leven wist in te blazen. Het Aranya-woningbouwproject van Balkrishna Doshi is zo'n ervaring. Dit tussen 1983 en 1986 ontworpen en in 1989 voltooid complex was een voorbeeld van een nieuwe ontwerpbenadering van de huisvesting voor lage inkomens. Het vormde een essentieel onderdeel van de plannen van de Vastu-Shilpa Stichting voor het stadsdeel Aranya, een nieuw dorp aan de rand van Indore (India).

In Aranya ontwikkelde Doshi, een van de leden van de jury van de IAF-prijsvraag, een kritische interpretatie van de Sites & Services-benadering waarbij hij, zoals Cynthia Davidson zei, op opvallende wijze 'een architectonisch vocabulaire introduceerde dat geschikt was voor zowel de sociaal-economische condities als het klimaat'. Sterker nog, stelt Davidson, 'met het door de architect ontwikkelde architectonische vocabulaire en een kleine voorzieningskern kan er incrementeel en betaalbaar gebouwd worden'.²⁴ Hoewel in deze beoordeling niets dan lof weerklinkt voor de manier waarop de architect de Sites & Services-benadering had opgevat, waren de reacties van andere critici minder optimistisch. Romi Khosla stelt in zijn bespreking van het project: 'Het Aranya-project is gebaseerd op goede bedoelingen en de 80 modelwoningen staan symbool voor de onschuld van de professionele ontwerpers. Was het maar zo dat de problemen van sloppenwijken alleen maar architectonisch waren, dan konden ze worden opgelost door goed ontwerp'.²⁵ In tegenstelling tot Elementals vertrouwen in de emancipatorische rol van ontwerp bij de totstandkoming van betaalbare huisvestingssystemen, ziet Khosla slechts ijdele hoop, een onschuldig vertrouwen.

In India wist nog een project de voorhoede van de recente heropleving van incrementele huisvestingsstrategieën te bereiken. Het ging om woningbouw in Belapur, in de vroege jaren 1980 door Charles Correa ontworpen. In dit project creëerde Correa een woningmodel

good intentions in which the innocence of the professional designers is symbolized in the 80 demonstration houses. If only slum resettlement projects were simply architectural problems capable of being overcome with good design.²⁵ As opposed to Elemental's belief in the emancipatory role of design in affordable housing systems, Khosla sees it as wishful thinking, indeed an innocent belief.

Still in India, another case made it to the forefront of the recent reappraisal on incremental housing strategies. It is the housing in Belapur designed by Charles Correa in the early 1980s. In this project Correa created a housing figure that explores the interrelation between urban elements that are basically made out of two components: covered spaces and open-to-sky spaces. In the Belapur settlement, Correa emphasizes the importance of the latter, arguing that it is there that a great deal of human activities happen in warm tropical climates such as India. In Belapur, the sequence of spaces moving from the community space, to the water tap, to the doorstep, and finally to the courtyard were carefully designed and hierarchized. As for the covered spaces, Correa designed a low-rise housing system, 'the timeless and classic pattern of residential land use', as he put it in his famous book-essay *The New Landscape*.²⁶

In effect, one cannot avoid seeing the Belapur housing settlement as the material expression of Correa's vision for low-income housing in the developing world, as expressed in *The New Landscape*. In effect, for Correa the cardinal principles for housing in the Third World were incrementality, open-to-sky space, equity, desegregation, pluralism, malleability, participation and income generation.²⁷ Indeed, I would suggest in Belapur these principles determined patterns of inhabitation that stimulate a permanent negotiation of individual identity with collective welfare. It is a negotiation with many conflicts, though. Conflicts between the authority of the designer and the self-determination of the individual. While the former prevails in the open-to-sky spaces, the latter rules in the covered spaces. This is indeed a designed conflict, a creative conflict I would even suggest. Further, it dwells upon an inexorable tension between transiency and immanence, between the dwelling and the monument, as Rossi would put it.

The ambivalent nature of this design approach fuels diverse political interpretations, though. For example, referring to both Aranya and Belapur, Ananya Roy calls these projects an 'aestheticization of poverty'.²⁸ She contends they resonate with a pastoral nostalgia, craving the rurality of a magical countryside in a rapidly urbanizing world. Following Raymond Williams, she argues these projects create a landscape without labour. While I follow Roy's disquiet for the commodification of vernacular social and building practices, I would contend, however, that these projects – as well as those discussed earlier – go beyond a mere excavation of the authentic or the exotic. Actually, more often than not, in assisted self-help housing labour and individual agency become conspicuous through time, rather than invisible. In effect, I would argue the prize-winning entries to the IAF competition, Siza's Malagueira, Elemental's Quinta Monroy, Doshi's Aranya and Correa's Belapur deliver design methods with a great deal of emancipatory potential. Indeed, these are disciplinary approaches that resist both populist drives to relinquish authority, and despotic ambitions to exert full control. Designing to accommodate growth and change over time stimulates, by definition, the emergence of unpredictable outcomes. Some may be exotic, others decadent, and many can even be disruptive. While this uncertainty may create anxiety in many designers, policy-makers and other stakeholders, it may also trigger the development of unforeseen achievements and outstanding realizations. Now, as in many thrillers, time will tell, because the story is to be continued . . .

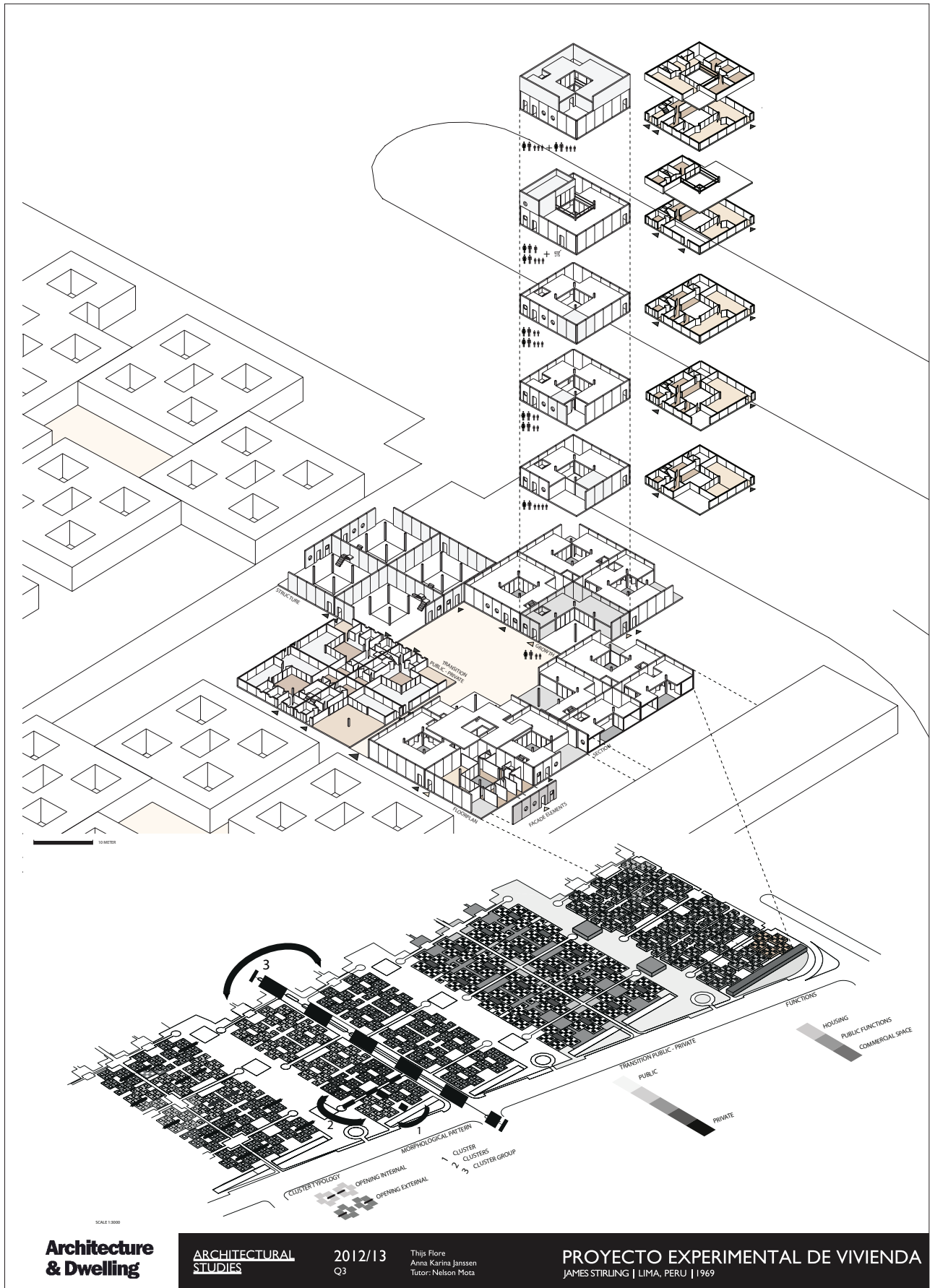
dat de onderlinge relatie verkent tussen de twee feitelijke componenten van stedelijke ruimte: overdekte ruimten en ruimten in de open lucht. In de nederzetting Belapur legt Correa de nadruk op het belang van de laatste, met als argument dat een groot deel van de menselijke activiteiten in landen met warme, tropische klimaten zoals India juist daar plaatsvinden. In Belapur is de opeenvolging van ruimten, van het collectieve domein tot de waterkraan, van de stoep tot de binnenplaats, zorgvuldig ontworpen en hiërarchisch opgebouwd. Met betrekking tot de overdekte ruimten ontwierp Correa een systeem van laagbouw-woningen, dat hij in zijn beroemde essaybundel *The New Landscape* 'het tijdloze en klassieke patroon van residentieel landgebruik' noemde.²⁶

Het is praktisch onmogelijk het woningbouwproject in Belapur te zien als iets anders dan de materiële manifestatie van Correa's visie op huisvesting voor mensen met een laag inkomen in ontwikkelingslanden, zoals beschreven in *The New Landscape*. Correa beschouwde incrementaliteit, ruimte in de open lucht, rechtvaardigheid, desegregatie, pluralisme, maakbaarheid, participatie en het genereren van inkomens als de belangrijkste principes voor huisvesting in de derde wereld.²⁷ Ik zou zelfs willen suggereren dat deze principes in Belapur patronen van bewoning tot stand hebben gebracht, die een voortdurende afweging tussen individuele identiteit en collectief welzijn stimuleerden. Dit is echter een afweging die in essentie conflictueus is. Conflicten tussen het gezag van de ontwerper en het zelfbeschikkingsrecht van het individu. De ene heerst in de ruimte in de open lucht, de tweede domineert de overdekte ruimte. Dit is inderdaad een ontworpen conflict, een creatief conflict zou ik zelfs willen zeggen. Het continueert de onverbiddelijke spanning tussen vergankelijkheid en immanentie; tussen de woning en het monument, zou Rossi zeggen.

Het ambivalente karakter van deze ontwerpbenadering wordt op verschillende manieren politiek geïnterpreteerd. Ananya Roy verwijst bijvoorbeeld naar zowel Aranya als Belapur wanneer zij deze projecten omschrijft als de 'esthetisering van de armoede'.²⁸ Zij stelt dat ze resoneren met een pastorale nostalgie, een verlangen naar de landelijkheid van een magisch platteland in een snel verstedelijkende wereld. Net als Raymond Williams stelt zij dat zulke projecten een landschap zonder werkgelegenheid opleveren. Hoewel ik haar bezorgdheid over de commodificatie van plaatselijke sociale gebruiken en bouwpraktijken deel, zou ik echter willen beweren dat deze projecten – net als de hierboven besproken projecten – meer doen dan alleen het authentieke of exotische blootleggen. Bij de 'ondersteunde doe-het-zelf-woningbouw' valt namelijk wel degelijk een toename van werkgelegenheid en individuele inzet te signaleren. Ik zou dus willen beweren dat de prijswinnaars onder de inzendingen voor de IAF-prijsvraag, Siza's Malagueira, Elementals Quinta Monroy, Doshi's Aranya en Correa's Belapur, ontwerpmethoden opleveren met een groot emancipatorisch potentieel. Want dit zijn disciplinaire benaderingen die zich verzetten tegen zowel de populistische hang naar het afzien van gezag, als tegen de despotische ambitie om volledige controle uit te oefenen. Ontwerpen behoeve van groei en verandering in de loop der tijd stimuleert per definitie het vóórkomen van onvoorspelbare resultaten. Sommige zijn misschien exotisch, andere decadent en sommige kunnen zelfs ontwrichtend zijn. Hoewel deze onzekerheid veel ontwerpers, beleidsmakers en andere stakeholders een onrustig gevoel kan bezorgen, kan ze ook leiden tot de ontwikkeling van onvoorziene prestaties en uitstekende resultaten. Net als in veel thrillers zal de tijd het leren, want het verhaal wordt vervolgd...

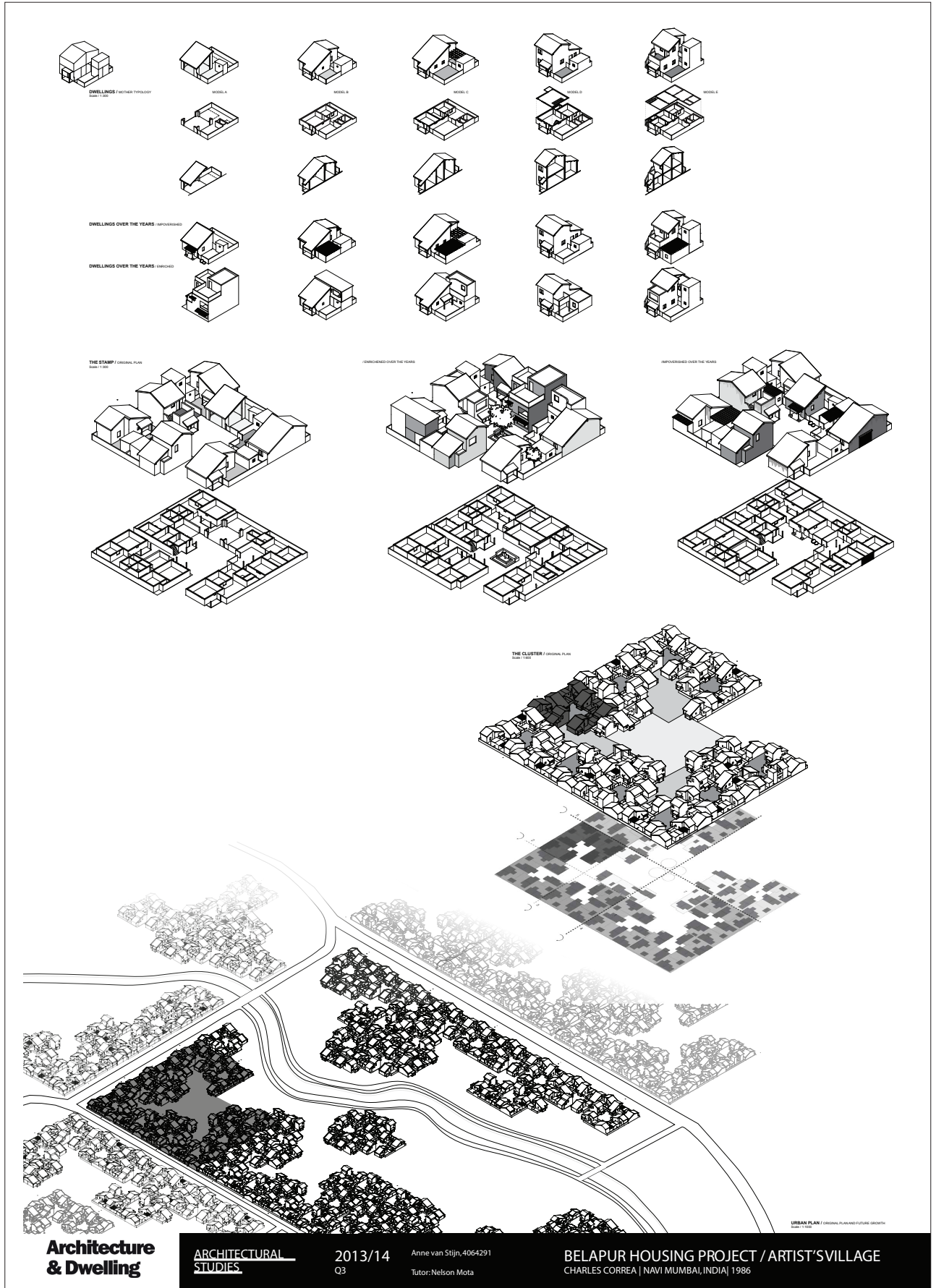
James Stirling, prijsvraaginzending voor Proyecto Experimental de Vivienda (PREVI), Lima, Peru, 1969. Het project werd in 2013 geanalyseerd en opnieuw getekend door studenten van de TU Delft voor het seminar Architectural Studies (leerstoel Woningbouw)

James Stirling, project submitted to the Proyecto Experimental de Vivienda (Previ), Lima, Peru, 1969. Project analyzed and redrawn in 2013 by the students of TU Delft's Seminar Architectural Studies (Chair of Dwelling)

Charles Correa, Belapur Housing, Navi Mumbai, India, 1986-1986. Het project werd in 2013 geanalyseerd en opnieuw getekend door een student van de TU Delft voor het seminar Architectural Studies (leerstool Woningbouw)

Charles Correa, Belapur housing, Navi Mumbai, India, 1986-1986. Project analyzed and redrawn in 2013 by a student of TU Delft's Seminar Architectural Studies (Chair of Dwelling)

Noten

- 1 Hans Harms, 'Historical Perspective on the Practice and Purpose of Self-Help Housing', in: Peter Ward (red.), *Self-Help Housing: A Critique* (Londen: Mansell, 1982), 45.
- 2 Een helder verslag over de opkomst van doe-het-zelf-woningbouw is te vinden in: Harms, 'Historical Perspective'. Recent doken er beoordelingen van ondersteunde doe-het-zelf-woningbouw op vanuit verschillende disciplines. Zie bijv. het aprilnummer 2015 van het tijdschrift *Volume*, dat is gewijd aan het thema 'Self-Building City', en het opvallende belang van ondersteunde doe-het-zelf-woningbouw initiatieven in: Jan Bredenoord, Paul van Lindert en Peer Smets (red.), *Affordable Housing in the Urban Global South: Seeking Sustainable Solutions* (Abingdon: Routledge, 2014).
- 3 Zie voor een discussie over de verschillende politieke standpunten t.a.v. de bevestiging van ondersteunde doe-het-zelf-woningbouw: Richard Harris, 'Slipping through the Cracks: The Origins of Aided Self-Help Housing, 1918-53,' *Housing Studies*, jrg. 14 (1999) nr. 3, 281-309.
- 4 Jan Van der Linden, *The Sites and Services Approach Renewed. Solution or Stopgap to the Third World Housing Shortage?* (Aldershot: Gower, 1986), 47-48.
- 5 Lisa R. Peattie, 'Some Second Thoughts on Sites-and-Services', *Habitat International*, jrg. 6 (1982) nr. 1-2, 131.
- 6 Barbara Ward, 'The Home of Man: What Nations and the International Must Do', *Habitat International*, jrg. 1 (1976) nr. 2, 125. Deze tekst vormt de neerslag van de lezing die Barbara Ward uitsprak tijdens de Habitat Conference op dinsdag 1 juni 1976 in de Conference Plenary Hall van het Queen Elizabeth Centre.
- 7 Kurt Waldheim, 'Statement at the Opening of Habitat: U.N. Conference on Human Settlements', *Habitat International*, jrg. 1 (1976) nr. 2, 109.
- 8 United Nations, 'The Vancouver Declaration on Human Settlements,' 6 november 1976, <http://www.un-documents.net/van-dec.htm>
- 9 Ibid.
- 10 Walter F. Wagner jr., 'Human Settlements', *Architectural Record*, nr. 5 (mei 1976), 95.
- 11 De jury werd geadviseerd door Aprodicio Laquian, een socioloog, en Teresa Vicera, een bewoner van Tondo Foreshore.
- 12 AA.VV., 'Declaration of the Vancouver Symposium,' *Habitat International*, jrg. 1 (1976) nr. 2, 140.
- 13 Ibid., 136.
- 14 Ibid., 139.
- 15 Ibid., 140.
- 16 Zie voor meer inzicht in de groei en verandering van Siza's project voor de wijk Malagueira: Nelson Mota, 'A Progressive Attachment. Accommodating Growth and Change in Álvaro Siza's Malagueira Neighbourhood', in: Daniel Maudlin en Marcel Vellinga (red.), *Consuming Architecture* (Londen:

Routledge, 2014), 89-107.

- 17 Álvaro Siza, *Imaginar a Evidência* (Lissabon: Edições 70, 2009), 119. Originele nadruk.
- 18 Aldo Rossi, *The Architecture of the City*, Oppositions Books (Cambridge, MA/Londen: MIT Press, 1984), 22.
- 19 De invloed van Rossi's *The Architecture of the City* op Siza's architectonische benadering kan onmogelijk over het hoofd worden gezien. In 1977, het jaar waarin een begin werd gemaakt met de realisering van het plan voor Malagueira, kwam er een Portugese vertaling van zijn boek op de markt (de eerste editie in het Italiaans dateert van 1966). Daarnaast was Siza zeker bekend met Rossi's opvattingen, via eerdere ontmoetingen zoals op de biënnale van Venetië (1976) en het eerste architectuurseminarie in Santiago de Compostela (I Seminario Internacional de Arquitectura en Compostela, 27 september-9 oktober 1976).
- 20 Alejandro Aravena and Andres Iacobelli, *Elemental: Incremental Housing and Participatory Design Manual* (Ostfildern: Hatje Cantz, 2013), 19.
- 21 Ibid., 18.
- 22 Fernando García-Huidobro, Diego Torres Torriti en Nicolas Tugase, *Time Builds!* (Barcelona: Editorial Gustavo Gili, 2008).
- 23 Philippe Boudon, *Lived-in Architecture. Le Corbusier's Pessac Revisited*, eerste Engelstalige editie (Cambridge, MA: MIT Press, 1979).
- 24 Cynthia C. Davidson, 'Aranya Community Housing', in: Cynthia C. Davidson en Ismail Serageldin (red.), *Architecture beyond Architecture: Creativity and Social Transformations in Islamic Cultures: The 1995 Aga Khan Award for Architecture* (Londen: Academy Editions, 1995), 65.
- 25 Geciteerd in Ananya Roy, 'Transnational Trespassings: The Geopolitics of Urban Informality', in: Ananya Roy en Nezar AlSayyad (red.), *Urban Informality: Transnational Perspectives from the Middle East, Latin America, and South Asia* (Lanham, MD/Berkeley, CA: Lexington Books, 2004), 303.
- 26 Het essay 'The New Landscape' werd voor het eerst gepubliceerd in 1985. Zie voor een recente heruitgave: Charles Correa, *A Place in the Shade: The New Landscape & Other Essays* (Haryana: Penguin Books India, 2010), 201.
- 27 Ibid., 203.
- 28 Roy, 'Transnational Trespassings: The Geopolitics of Urban Informality', op. cit. (noot 25), 300-304.

Notes

- 1 Hans Harms, 'Historical Perspective on the Practice and Purpose of Self-Help Housing', in: Peter Ward (ed.), *Self-Help Housing: A Critique* (Londen: Mansell, 1982), 45.
- 2 An insightful account on the emergence of self-help housing can be seen in Harms, 'Historical Perspective', op. cit. (note 1). Recent appraisal on assisted self-help has surfaced from different disciplinary fields. See, for example, the April 2015 issue of the magazine *Volume*, dedicated to the theme 'Self-Building City', and the prominence of assisted self-help initiatives in Jan Bredenoord, Paul Van Lindert and Peer Smets (eds.), *Affordable Housing in the Urban Global South: Seeking Sustainable Solutions* (Abingdon: Routledge, 2014).
- 3 For a discussion on the diverse political nature of the endorsement to assisted self-help, see Richard Harris, 'Slipping through the Cracks: The Origins of Aided Self-Help Housing, 1918-53,' *Housing Studies*, vol 14 (1999) no. 3, 281-309.
- 4 Jan Van der Linden, *The Sites and Services Approach Renewed. Solution or Stopgap to the Third World Housing Shortage?* (Aldershot: Gower, 1986), 47-48.
- 5 Lisa R. Peattie, 'Some Second Thoughts on Sites-and-Services', *Habitat International*, vol. 6 (1982) no. 1-2, 131.
- 6 Barbara Ward, 'The Home of Man: What Nations and the International Must Do', *Habitat International*, vol. 1 (1976) no. 2, 125. This text reproduces Barbara Ward's talk at the Habitat Conference, delivered on Tuesday 1 June 1976 at the Conference Plenary Hall, Queen Elizabeth Centre.
- 7 Kurt Waldheim, 'Statement at the Opening of Habitat: U.N. Conference on Human Settlements', *Habitat International*, vol. 1 (1976) no. 2, 109.
- 8 United Nations, 'The Vancouver Declaration on Human Settlements,' 6 November 1976, <http://www.un-documents.net/van-dec.htm>.
- 9 Ibid.
- 10 Walter F. Wagner Jr, 'Human Settlements,' *Architectural Record*, no. 5 (May 1976), 95.
- 11 The jury was advised by Aprodicio Laquian, a social scientist, and Teresa Vicera, a resident of Tondo Foreshore.
- 12 AA.VV., 'Declaration of the Vancouver Symposium,' *Habitat International*, vol. 1 no. 2 (September 1976), 140.
- 13 Ibid., 136.
- 14 Ibid., 139.
- 15 Ibid., 140.
- 16 For a deeper insight into the growth and change of Siza's project for Malagueira, see Nelson Mota, 'A Progressive Attachment. Accommodating Growth and Change in Álvaro Siza's Malagueira Neighbourhood', in: Daniel Maudlin and Marcel Vellinga (eds.), *Consuming Architecture* (Londen: Routledge, 2014), 89-107.
- 17 Álvaro Siza, *Imaginar a Evidência* (Lisbon: Edições 70, 2009), 119. Original emphasis.
- 18 Aldo Rossi, *The Architecture of the City*, Oppositions Books (Cambridge, MA/Londen: MIT Press, 1984), 22.
- 19 The influence of Rossi's *The Architecture of the City* on Siza's architectural approach cannot be overlooked. In 1977, the year of the outset of the plan for Malagueira, a Portuguese translation of this book was published (the first edition in Italian was published in 1966). Furthermore, as mentioned in a previous chapter, Siza was certainly familiar with Rossi's theses from their previous encounters at venues such as the 1976 Venice Biennale and in the first International Compostela Architecture Seminar (I Seminario Internacional de Arquitectura en Compostela), which was held between 27 September and 9 October 1976 in the Spanish city of Santiago de Compostela.
- 20 Alejandro Aravena and Andres Iacobelli, *Elemental: Incremental Housing and Participatory Design Manual* (Ostfildern: Hatje Cantz, 2013), 19.
- 21 Ibid., 18.
- 22 Fernando García-Huidobro, Diego Torres Torriti and Nicolas Tugase, *Time Builds!* (Barcelona: Editorial Gustavo Gili, 2008).
- 23 Philippe Boudon, *Lived-in Architecture. Le Corbusier's Pessac Revisited*, [1st English language ed.] (Cambridge, MA: MIT Press, 1979).
- 24 Cynthia C. Davidson, 'Aranya Community Housing', in: Cynthia C. Davidson and Ismail Serageldin (eds.), *Architecture beyond Architecture: Creativity and Social Transformations in Islamic Cultures: The 1995 Aga Khan Award for Architecture* (Londen: Academy Editions, 1995), 65.
- 25 Quoted in Ananya Roy, 'Transnational Trespassings: The Geopolitics of Urban Informality', in: Ananya Roy and Nezar AlSayyad (eds.), *Urban Informality: Transnational Perspectives from the Middle East, Latin America, and South Asia* (Lanham, MD/Berkeley, CA: Lexington Books, 2004), 303.
- 26 The essay 'The New Landscape' was originally published in 1985. For a recent reprint see Charles Correa, *A Place in the Shade: The New Landscape & Other Essays* (Haryana: Penguin Books India, 2010), 201.
- 27 Ibid., 203.
- 28 Roy, 'Transnational Trespassings', op cit. (note 25), 300-304.

Wordt vervolgd...
To Be Continued . . .